

SZÁDECZKY-KARLOSS SAMU „MIMNERMOS” CÍMŰ DOKTORI
ÉRTEKEZÉSÉNEK VITÁJA

A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztálya 1963 június 7-ére tűzte ki Szádeczky—Kardoss Samu „Mimnermos” c. doktori értekezésének vitáját. A kiküldött bíráló bizottság tagjai voltak: *Moravcsik Gyula* akadémikus (elnök), *Pais Dezső* akadémikus, *Dobrovits Aladár*, *Gáldi László*, *Horváth János* és *Révai József*, a tudományok doktorai, *Horváth István Károly*, *Maróti Egon* (titkár), *Nagy Ferenc* és *Szilágyi János György* kandidátusok. — Az értekezés opponenseinek tisztét Trencsényi-Waldapfel Imre akadémikus, Harmatta János, a nyelvészeti tudományok doktora és Háhn István kandidátus látta el.

A jelölt tudományos munkásságának ismertetése után az értekezés opponensei előterjesztették bírálatukat.

TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE bevezetőben méltatta Szádeczkynek a tudományos közvélemény által is elismert két évtizedes Mimnermos-kutatásait, melyeket alapos filológiai erudíció, forráskritikai elmélyedés, a korai görög irodalom és történelem problémáit egységben látó módszeresség jellemez; elismeréssel említette Mimnermos testimonium — kiadását is. — Majd az értekezés egyes részleteivel kapcsolatban az alábbi kritikai megjegyzéseket tette.

Szádeczky felfogásával szemben, mely az utolsó Mimnermos-kódexek megsemmisülését az egészséges életörömet üldöző papi fanatizmus rovására írja, az opponens megállapítja, hogy a kiválogatási-pusztulási folyamat már a hellenisztikus irodalomtudományban elkezdődött, s az antik lírikusokat, a pogány életöröm költőit nem annyira a keresztény szerzők, mint inkább a saját műveikből szelektált antológiák, florilégiumok szorították ki, melyek összeállítói között papok is szerepelnek. — Hiányosságként rója fel azt, hogy Szádeczky elmulasztotta több mérvadó, új szövegkiadás felhasználását, de különös nyomatékkal azt kéri számon, miért mellőzte a Theognis-corporis átvizsgálását abból a szempontból, hogy az 5. és 7. fg. mellett milyen további lappangó mimnermosi anyag rekonstruálható belőle. Ez annál is inkább alapvető feladat, mert a nyolevan egynéhány sornyi hiteles Mimnermos relikvia mellett talán több mint 200 sor kecségtet nyereséggel, de mintegy 30 feltétlenül. Ezt a rekonstrukciót szolgálhatta volna a mimnermosi metrikának és szókincsnek ebből az aspektusból történő vizsgálata is. — Nem tartja meggyőzőnek viszont az *ἀρνστα χωλός οἰφεῖ* közmondás mimnermosi eredetének még oly nyomatékosan ismételt bizonyítását. Ez egyben a költő iambusainak feltételezése iránti tartózkodását is kifejezi. — Hasonlóképpen nem fogadja el azt — a 6. fg.-hoz kapcsolódó — feltevést, mely szerint az Solon és Mimnermos személyes találkozásához fűződnek. Elképzelhetetlennek tartja azt is, hogy egy fiatal költő szerelmi költészetének alaphangját a tünékeny ifjúság siratása, a halálnál is rosszabb öregkor miatti kesergés határozza meg: márpedig a kérdéses vers fiatalkori keletkezéséből ez következne. Helyes viszont annak a megállapítása, hogyan függ össze Mimnermos és Solon ellentéte az öregség megítélésében költészetük társadalmi alapjaival. — Nem elég elmélyedő Mimnermos és a római elégia viszonyának vizsgálata, amely nemcsak általában a római elégia görög előzményeinek a kérdését lenne hivatott élesebb megvilágításba helyezni, hanem a Mimnermos felé vezető szálak felderítésére is. Trencsényi-Waldapfel Imre a költő és Propertius közötti kapcsolatokra hoz adalékot. Szádeczkynek a Cicero ad Att. I. 16. interpretálásának cáfolatával viszont törli a helyet a

Mimnermos római utóéletére vonatkozó érvek sorából. (Részletesen ld. időközben AntTan. 10, 1963. 212–219.)

Összegezve, az opponens megállapítja, hogy Szádeczky munkája sokoldalú, gazdag anyagának elrendezése, tárgyalás-módja sok esetben nem ökonomikus, azonban szövegkritikai alapossága, interpretációs részleteredményei, s az összefoglaló jellegű fejezeteknek — elsősorban történeti vonatkozásokban — új szempontjai, megállapításai, a Mimnermos gondolatvilága társadalmi háttérének helyes meghatározása alapján az értekezést elfogadásra ajánlja.

Előjáróban HARMATTA JÁNOS opponens is kiemeli Szádeczkynek a Mimnermos-kutatás terén szerzett érdemeit, filológiai pontosságát, szorgalmát, a szakirodalom kimerítő ismeretét. Hangsúlyozza, hogy a viszonylag kis terjedelmű költői mű feldolgozása a szövegtörténet bonyolultsága folytán aránytalanul nagy összeszedettséget igényel. Helyesli, hogy a monografikus feldolgozás igényével fellépő szerző legelőször is a Mimnermos életére és költészetére vonatkozó forráshelyek összeállítását, illetőleg saját töredékei szövegének kritikai megállapítását végezte el. Az első feladat elvégzése során két új adat vált ismertté.

A fragmentum-gyűjtemény elbírálását illetően Harmatta először a Szádeczky által elfogadott Mimnermos-szövegnek Diehl kiadásától való eltéréseit vizsgálja sorra. Megállapítja, hogy Szádeczky általában a kézirati hagyományt követi és igyekszik igazolni azt, a szakirodalomban felmerült javítási kísérletekkel szemben. Megállapításainak helyessége azonban egyik változat esetében sem vitán felülálló. Mimnermos nyelvének ionizmusait illetően úgy véli, hogy ezek tudatos stílus szándéokra vezethetők vissza, a romlott szöveg kettős alakpárjai tehát az epikus nyelvvel való utólagos egyeztetés eredményei. — A költő nevét Harmatta szerint a görögből nem lehet megmagyarázni, ellenben megfontolást érdemlő analógiákat hoz fel kisázsiai eredete mellett. Nem tartja elfogadhatónak Szádeczkynek Mimnermos születési idejére, korára vonatkozó szellemes kombinációit sem: Gyógés Smyrna-elleni hadjáratát kb. 10 évvel későbbre helyezi el; nem bizonyítható, hogy a Plutarchosnál szereplő, Mimnermos által említett napfogyatkozás a 648-évi lett volna, különösen az 585-évi kései voltára hivatkozással nem, mert volt egy 610-ben is; ő sem fogadja el a Solon és Mimnermos személyes találkozására felhozott nyelvi érveket s az ezekre alapozott következtetéseket. — Nyelvi és logikai megfontolások alapján nem tartja meggyőzőnek a költő hazájára vonatkozó fejtegetéseket sem. — Harmatta végül néhány részlet-problémára és a mű szerkezeti felépítésére tett kritikai megjegyzés után még egyszer utal a szerző feladatának bevezetőben is kiemelt nehézségére, értékeli az elvégzett hatalmas munkát, a filológiai kutató módszerek magas színvonalú érvényesítését a munka során, s mindennek alapján javasolja a tudományok doktora fokozat megadását.

A szerző korábbi analitikus jellegű kutatásainak méltatásából indul ki HÁHN ISTVÁN opponens is. Megállapítja azonban, hogy ezekhez képest a monografikus feldolgozás nemcsak a felhasznált források köre, az elemzésben érvényesített szempontok és felvetett problémák tekintetében mutat gazdagodást, hanem az elsődlegesen filológiai jellegű elemzés helyett „előtérbe kerül az a kísérlet, hogy Mimnermos költészetének jellegzetes probléma felvetését és költőnk világnézetét a 7. századi ión városok társadalmi viszonyaiból vezesse le”. A mű tudományos értékét meghatározó szempontok: a szerző ismer a

témájára vonatkozó minden antik forráshelyet s minden modern tanulmányt; tudományos okfejtése korrekt s szigorúan filológiai módszert követ; tematikáját is széles látókör és gazdag tájékozottság tünteti ki. A mű egyfelől összefoglalja s kritikailag értékeli a korábbi kutatás eredményeit, másfelől új, véglegesnek tekinthető, illetőleg további vitára, vizsgálatra serkentő megállapításokra jut. Különösen értékeli Háhn azokat az eredményeket, melyek a szerző széleskörű történeti ismereteinek köszönhetik létrejöttüket. Így a költő hazájára vonatkozó, a Kolophon pylosi eredetű gyarmatosításával kapcsolatos fejtegetések, bár ez utóbbiakat több ponton tovább fejleszti. Szádeczky interpretációival szembeni kifogásai kétirányúak: egyfelől úgy találja, hogy egyes esetekben több tanulságot lehetett s kellett volna meríteni a rendelkezésre álló forrásokból — így legfőképpen a Theognis-corporus kiaknázása terén. Másfelől úgy ítéli meg a szerző eljárását, hogy olykor messzebb ment következtetéseiben, mint azt forrásai megengedhetővé tették volna, így pl. Mimnermos kora, a költő és Solon személyes találkozásának feltételezése, illetőleg az idevágó hely (22. fg.) datálása, a iambikus versforma alkalmazása. Mimnermos társadalmi helyzete, Hérakleitosnak a költőre visszavezethető gondolatai esetében. — Szintén szóvá teszi a gyakori ismétléseket, kettőzéseket. Végül a feladat nagysága, a végzett munka és a megoldás érdemei alapján javasolja az irodalomtudományok doktora fokozat odaítélését.

Az opponensek után a *vitában* elsőnek GÁLDI LÁSZLÓ kért szót. Felszólalásában a disszertáció pozitív értékeként méltatta azt, hogy az verstani összeállítást és a költő nyelvének rendszeres szótári összefoglalását is tartalmazza. Ez annál örvedetesebb, mert számos munkában „az író nyelve teljesen alárendelt szerepet játszik a mű tartalmi méltatásával szemben; márpedig nem szabad elfelejteni azt, hogy az író mindig ‚artiste en language’ is.”

Az előbbieknéz kapcsolódva MARÓTI EGON úgy látja, hogy az opponensi vélemények filológiai, kronológiai, metrikai, nyelvi és történeti szempontú elemzése közepette bizonyos mértékben elsikkadt Mimnermos költői teljesítményének, költői egyéniségének vizsgálata. Márpedig Szádeczky lényegében helyesen tárja fel a költő gondolat- és érzelemvilágát, műfajának egykorú meghatározó jegyeit. — A vitatott kronológiai problémával kapcsolatban elfogadja, hogy húsz éves korban nem lehet egy költő nyomasztó gondja a fenyegető öregség — de épp úgy értelmetlen ez akkor, mikor már reménytelenül elaggott. A téma alapja a nyilván fiatal Nannóhoz való viszonyítás lehetett. A nagy korkülönbség problémája pedig még viszonylag életerős korban is indokolhatja az elégikus alaphangot. A feltevés alkalmasint összhangban áll a Harmatta J. által felemlített közbeeső napfogyatkozás datálásával.

MORAVCSIK GYULA a görög lírai hagyományok sorsával kapcsolatosan megjegyzi, hogy az utókor értékelő magatartását csakugyan befolyásolták az antológiák is, de nagy szerepe volt a véletlennek is abban, hogy mi maradt fenn, mi nem. Bizonyos nyomok arra mutatnak, hogy a bizánci szerzők még sok esetben teljes gyűjteményből, s nem antológiákból merítik antik idézetüket. A kutatásnak e terén még nagy feladatai vannak.

SZÁDECZKY - KARDOSS SAMU *válaszában* köszönetet mond az opponenseknek munkája tüzetes átvizsgálásáért, az elismerő, s méginkább a kritikai megjegyzésekért. Az elhangzottakat további kutatásai során, munkája végső

kidolgozásához hasznosítani kívánja. Jelzi, hogy válasza a megszabott terjedelem határai között nem foglalhat állást minden vitatott részletkérdésben.

Elfogadja a munkája szerkezetével, az ismétlésekkel kapcsolatos észrevételeket, továbbá azt, hogy élesebben el kell határolnia a maga felfogását az ismertetett nézetektől. Megfontolja a költő nevével kapcsolatos megjegyzéseket is. Tudatában van annak, hogy a mimnermosi metrikára vonatkozó vizsgálatai akkor lesznek igazán tanulságosak, ha a korai görög líra körében megfelelő összehasonlító anyaggal vetette egybe: az ehhez szükséges anyaggyűjtést eddig Kallinosnál végezte el. A Theognis-gyűjtemény mimnermosi rétegének leválasztásával adós maradt; menti ezt a feladat bonyolult volta. Különbösen e téren korábban már közölt részleteredményeket.

A költő életműve s kora társadalmi képének összefüggésére vonatkozó megállapításait opponensei lényegükben elfogadták, sőt kiegészítették és tovább fejlesztették. Akceptálja a Mimnermos egyéniségével, költői alkatával kapcsolatos megjegyzéseket is; a szembeállításul felhozott Archilochost illetően azonban rámutat arra, hogy a két író történeti környezetében a hasonlóságok mellett alapvető különbségek is vannak. - Igyekezett a költő utóéletében is felfedni bizonyos társadalmi erők hatását. A kereszténység negatív szerepét a költő hagyományozásában továbbra is jelentősnek tartja, bár elismeri, hogy egyéb tényezők is nyomatékosabb tárgyalást érdemeltek volna.

A korábbi hyperkritikus emendációs kísérletekkel szembeni tartózkodásának, konzervatív szövegkritikai eljárásának indoklása során rámutat arra, hogy újabban mindjobban megerősödik az az irányzat, amely az antik hagyományozást igyekszik visszaállítani jogaiba. Elismeri ugyanakkor, hogy indokolatlan lenne elzárkózni a helytállónak bizonyuló javítási kísérletek elől. - Mimnermos korára, a költő és Solon relatív kronológiájára vonatkozó felfogását lényegében elfogadottnak tekintheti, ha a Mimnermoshoz intézett Solon vers közelebbi datálására vonatkozó érvei nem is mutatkoztak kellő bizonyító erejűeknek. Nem tartja azonban bizonyíthatónak azt az okfejtésével szemben felhozott ellenérvet sem, hogy a híres *γηράσχω δαίει πολλά διδασκόμενος* sor a vitatott Solon versből származnék. A költő hazájára vonatkozó nyelvi érv (*κεῖθεν*) teljesen hypothetikus jellegű. A szóbanforgó Solon-vers, feltevése szerint Mimnermosnak egy ifjúkori költeményére írt későbbi válasz: felfogása alátámasztásul hivatkozik Mimnermos 1. fg.-ára, továbbá a költőnek az ifjúságról, illetőleg az ifjúság-öregség ellentétéről alkotott sajátos koncepciójára. Végezetül ismételten köszönetet mond az opponenseknek, s rövid válasz után a hozzászólóknak is.

A kiküldött bíráló bizottság megállapította, hogy az értekezést „alapos anyaggyűjtés és szövegkritikai vizsgálódás jellemzi; a költő értelmezésében, műve történeti összefüggései terén sok értékes, új adalékkal szolgál. A jelölt ugyanakkor helyt ad az opponensek kritikai észrevételeinek tartalmi és formai tekintetben egyaránt”. - A Bizottság mindezek alapján 9 : 1 arányban *szótöbbséggel* javasolja a TMB-nak, hogy Szádeczky—Kardoss Samu részére az irodalomtudományok doktora fokozatot ítélje meg.

A vitát összefoglalta:
Maróti Egon
a bizottság titkára